

УДК 658.012.23

Безгін К.С., д.е.н., професор кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету ім. В. Стуса

ОЦІНКА КОМПЛЕКСНОГО ТРАНСАКЦІЙНОГО ЕФЕКТУ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙ: ЗАКРИТИЙ ТА ВІДКРИТИЙ РЕЖИМИ

У статті проведено аналіз існуючих підходів до оцінки результативності інноваційного аксіогенезу, а також специфіки його реалізації в закритому та відкритому режимах, що дозволило ідентифікувати апарат трансакційного підходу, як найбільш відповідний. За допомогою моделювання і таксономії інтеракцій суб'єктів закритого аксіогенезу та інноваційно-активних акторів зовнішнього середовища, реалізовано його адаптацію до потреб дослідження. Аналіз трансакційних витрат від реалізації основних етапів дослідницької стадії процесу створення інновацій демонструє, що комплексне врахування його ідіосинкразичного характеру діяльності можливо за допомогою трансакційних витрат, представлених у вигляді витрат від невизначеності, фінансових і часових витрат. В роботі продемонстровано, що основною причиною використання відкритого режиму реалізації процесу створення інноваційних цінностей є прагнення підприємства знизити вплив поведінкових дисфункцій суб'єктів закритого аксіогенезу, пов'язаних з їх нездатністю або небажанням проявляти емпатію і будувати інтенціональні моделі суб'єктів споживання, що пов'язані зі створенням консонансних інноваційних цінностей. Крім цього колабораційний аксіогенез дозволяє отримати певний ефект від процесів співтворчості, який може бути виражений у значній економії часу в порівнянні з закритим режимом. Ще однією складовою комплексного трансакційного ефекту від використання колаборацій є зниження фінансових витрат, які враховують різницю між трансакційними витратами відкритого та закритого режимів реалізації процесу аксіогенезу.

Ключові слова: аксіогенез, інноваційна цінність, колаборація, проліферація, полісуб'єктність, трансакційні витрати.

Рис.1, табл. 3, літ.8.

Безгін К.С.

ОЦЕНКА КОМПЛЕКСНОГО ТРАНСАКЦИОННОГО ЭФФЕКТА СОЗДАНИЯ ИННОВАЦИЙ: ЗАКРЫТЫЙ И ОТКРЫТЫЙ РЕЖИМЫ

В статье проведен анализ существующих подходов к оценке результативности инновационного аксиогенеза, а также специфики его реализации в закрытом и открытом режимах, что позволило идентифицировать аппарат трансакционного подхода, как наиболее подходящий. С помощью моделирования и таксономии интеракций субъектов закрытого аксиогенеза и инновационно-активных акторов внешней среды, реализована его адаптация к потребностям исследования. Анализ трансакционных издержек от реализации основных этапов исследовательской стадии процесса создания инноваций показывает, что комплексный учет его идиосинкразического характера деятельности возможен с помощью трансакционных издержек, представленных в виде потерь от неопределенности, финансовых и временных затрат. В работе показано, что основной причиной использования открытого режима реализации процесса создания инновационных ценностей является стремление предприятия снизить влияние поведенческих дисфункций субъектов закрытого аксиогенеза, связанного с их

неспособностью или нежеланием проявлять эмпатию и строить интенциональные модели субъектов потребления, связанные с созданием консонансных инновационных ценностей. Кроме этого, коллаборационный аксиогенез позволяет получить определенный эффект от процессов сотворчества, который может быть выражен в значительной экономии времени по сравнению с закрытым режимом. Еще одной составляющей комплексного транзакционного эффекта от использования коллабораций является снижение финансовых затрат, учитывающих разницу между транзакционными издержками открытого и закрытого режимов реализации процесса аксиогенеза.

Ключевые слова: аксиогенез, инновационная ценность, коллаборация, пролиферация, полисубъектность, транзакционные издержки.

Bezgin K.

ASSESSMENT OF THE COMPLEX TRANSACTION EFFECT OF CREATION OF INNOVATIONS: CLOSED AND OPEN MODE

The article analyzes the existing approaches to the evaluation of the effectiveness of innovative axiogenesis, as well as the specifics of its implementation in closed and open modes, which made it possible to identify the apparatus of the transactional approach as the most appropriate one. With the help of modeling and taxonomy of interactions between subjects of closed axiogenesis and innovative active actors of the external environment, its adaptation to the research needs is realized. Analysis of transaction costs from the implementation of the main stages of the research stage of the process of creating innovations shows that a comprehensive accounting of its idiosyncratic nature of activity is possible with the help of transaction costs presented in the form of losses from uncertainty, financial and time costs. The paper shows that the main reason for using the open mode of realizing the process of creating innovative values is the desire of the enterprise to reduce the influence of behavioral dysfunctions of subjects of closed axiogenesis associated with their inability or unwillingness to manifest empathy and build intentional patterns of consumption subjects associated with the creation of consonant innovative values. In addition, collaborative axiogenesis makes it possible to obtain a significant effect from the processes of co-creation, which can be expressed in significant time savings compared to the closed regime. Another component of the complex transaction effect from the use of collaborations is the reduction of financial costs, taking into account the difference between transaction costs of open and closed modes of realization of the process of axiogenesis.

Key words: axiogenesis, innovative value, collaboration, proliferation, polysubjectivity, transaction costs.

Актуальність. Інституціоналізована в архітектоніці вітчизняних підприємств лінійна модель створення інноваційної цінності, що передбачає прямолінійний рух від фундаментальних досліджень до прикладних і далі до адаптивних досліджень, трансферу технологій, впроваджень та поширень інновацій, демонструє свою емпіричну обмеженість. До основних недоліків даної моделі можна віднести наступне [1]: обмежена кількість зв'язків і учасників в процесі створення інноваційної цінності; штучне обмеження прав і активності акторів інноваційного процесу; проблеми конвергенції технологій; обмежений доступ і закритість більшості процесів створення цінності; скорочення рефлексивно-аксіологічного простору створення цінності. Як можливий спосіб подолання методологічної обмеженості, дослідники бачать в можливості широкого розповсюдження і використання нелінійної парадигми створення

інноваційної цінності, відповідно до якої інновації можуть виникати в будь-якій частині підприємства, суспільства і світу, а також на стиках найрізноманітніших дисциплінарних напрямків і концепцій.

Постановка проблеми. Ідеї нелінійності інноваційних процесів поділяють такі автори, як: Ф. Янсен, К. Крістенсен, В. Лепський, Т. Давіла, Ф. Йоханссон, Г. Чесбро. Однак, процес використання нелінійної парадигми інноваційного розвитку є специфічним та таким, що має низку обмежень та потребує системного аналізу чинників щодо його використання в межах конкретного підприємства. Подолання такого стану бачиться в розробці системи оцінювання, що дозволяє обґрунтовано порівнювати закритий або відкритий підходи до створення інноваційних цінностей для активної адаптації підприємства до еволюційних тенденцій зовнішнього середовища.

Мета статті полягає в розробці підходу до оцінювання комплексного трансакційного ефекту створення інновацій для врахування міждисциплінарної природи цього процесу, а також функціональної та структурної адаптації його до потреб науки та практики.

Основні положення. На даний момент не існує загальновизнаного підходу до оцінки економічної результативності режиму реалізації процесу створення інноваційної цінності, яка дозволить суб'єкту господарювання приймати рішення щодо використання відкритих інновацій в процесі створення цінності та залучення інноваційно-активних суб'єктів зовнішнього середовища. Враховуючи специфічність та трансдисциплінарність змістовних сфер діяльності процесу аксіогенезу (створення інноваційної цінності), найбільш релевантним з точки зору оцінки результативності використання середовищ спільного створення цінності на підприємстві є залучення апарату трансакційного підходу.

У науці переважає розширене трактування трансакцій, сформульоване К. Менаром, як «будь-який трансферт прав користування товарами і / або послугами між одиницями, що технологічно розділяються» [2, с. 118]. При цьому запропоноване визначення зводиться не тільки до трансферту прав власності, а й до всіх видів трансфертів, включаючи навіть трансакції всередині певної організації, коли передача прав не пов'язана з власністю. Розширене трактування трансакцій змінює також уявлення щодо трансакційних витрат. Переконливим прикладом цього є точка зору О. Уільямсона, який включає до складу трансакційних витрат «порівняльні витрати на планування, адаптацію та моніторинг виконання завдання, характерні для альтернативних структур управління» [5, с. 28].

Поставлене завдання розробки підходу до оцінки комплексного трансакційного ефекту вимагає визначення основних положень оцінювання. Ключовими положеннями оцінки результативності режиму реалізації процесу створення інноваційної цінності на підприємстві є: практична застосовність для вирішення управлінських завдань; відповідність міжнародним стандартам системи менеджменту якості ISO 9000-2000; можливість кількісної оцінки. Для розробки методичного підходу до оцінки комплексного трансакційного ефекту режиму реалізації процесу створення цінності, необхідно адаптувати трансакційний підхід до потреб дослідження процесів створення цінності, визначити перелік можливих трансакцій середовищ спільного створення інновацій. Крім цього, організація суб'єктом господарювання середовищ спільного створення цінності передбачає наявність внутрішнього інноваційно-активного середовища підприємства, функціонування та розвиток якого впливає на полісуб'єктне середовище спільного створення цінності. Це актуалізує необхідність в моделюванні взаємодії інноваційно-активних середовищ суб'єкта господарювання та полісуб'єктних

середовищ спільного створення цінності та розуміння широти діапазону даних інтеракцій через їх структурування, за допомогою їх типологізації. Процес створення інноваційної цінності на підприємстві, відповідно до класифікації Дж. Коммонса [8], може бути представлений наступним різновидом трансакцій:

1. Трансакції угоди передбачають симетричний характер взаємин і включають двох і більше незалежних один від одного економічних суб'єктів. У сфері створення цінності до трансакцій угоди відносяться виконання розробок і досліджень на замовлення, покупка та продаж прав інтелектуальної власності, здійснення краудсорсингових, аутсорсингових, краудкастингових, краудфандінгових й інформаційно-консалтингових проектів.

2. Трансакції управління припускають асиметричний характер взаємин, що будуються за принципом субординації, наявності ієрархії суб'єктів управління та керованих суб'єктів. У процесі створення цінності управлінські трансакції притаманні тільки внутрішньому середовищу підприємства, до них відносяться прогнозування та планування образу інноваційної цінності, організація інноваційно-активних середовища створення цінності, стимулювання інтрапренерства, винахідництва і раціоналізаторства, контроль ефективності процесів створення цінності, налагодження ефективних комунікацій між основними учасниками процесу створення цінності.

3. Трансакції раціонування передбачають наявність ієрархії, але на відміну від трансакцій управління, базуються на відносинах координації. Трансакції раціонування передбачають розподіл благ і ресурсів між суб'єктами, вони можуть мати місце як всередині підприємства, так і за його межами. У процесі створення цінності на підприємстві до даних трансакцій відносяться взаємини з приводу розподілу ресурсів між конкуруючими процесами аксіогенезу та полісуб'єктами. У відкритому аксіогенезі, при якому відбувається залучення зовнішніх стейкхолдерів, до даних трансакцій відносяться витрати на організацію та функціонування середовищ спільного створення цінності, стимулювання інноваційної активності через призові фонди інноваційних проектів, матеріальну компенсацію інноваційної активності суб'єктів і т.д.

О. Уільямсон [5] класифікує трансакції за ознаками частоти, специфічності ресурсів і невизначеності. За частотою трансакції в процесі створення цінності можуть бути разовими, випадковими та регулярними. Частота трансакцій в процесі створення цінності є індикатором інноваційної активності. За специфічністю ресурсів практично всі трансакції, що включені в процес створення інноваційної цінності, відносяться до ідіосинкразичних. За рівнем невизначеності трансакції в процесах створення цінності відносяться до трансакцій з високим і середнім рівнем невизначеності. Д. Норт і Дж. Уолліс класифікують трансакційні витрати за характером прояву до здійснення трансакції (*ex ante*), в процесі та після здійснення (*ex post*) [4]. В результаті конвергенції класифікацій Дж. Р. Коммонса і Д. Нортона запропонована авторська типологізація трансакцій в процесі створення інноваційної цінності (табл. 1).

Класифікація трансакцій, запропонована П. Мілгромом і Дж. Робберте [3], виходить з природи та функціонального призначення інститутів. Інститути, на їхню думку, виникають з суперечливості ринкових відносин і вони покликані вирішувати проблеми мотивації та координації в умовах невизначеності вибору рішень і обмеженої раціональності агентів. Таким чином, автори класифікують трансакційні витрати на [3, с. 59–60]: *координаційні*, що включають три підгрупи: 1) витрати знаходження / доведення інформації про характеристики трансакцій; 2) витрати знаходження партнерів; 3) витрати використання структур управління трансакціями; *мотиваційні*, що

включають дві підгрупи: 1) витрати, пов'язані з неповнотою і асиметрією інформації; 2) витрати, пов'язані з недостовірністю зобов'язань.

У розрізі процесу створення цінності трансакційні витрати, пов'язані з проблемою координації, виникають внаслідок необхідності визначати властивості та характеристики створюваних об'єктів, максимально наближаючи їх якість до вимог суб'єктів споживання. При організації середовищ спільного створення цінності, трансакції пов'язані із систематизацією первинної інформації щодо створюваного об'єкту, зборкою полісуб'єкта співтворчості, координацією творчих зусиль інноваційно-активних суб'єктів, конвергенцією модульних проектів в рамках цілісного об'єкта. До трансакційних витрат, пов'язаних з мотивацією суб'єктів спільного створення інноваційної цінності відносяться дві групи витрат. Одну групу складають витрати, пов'язані з неповнотою та асиметрією інформації - ситуаціями, в яких суб'єкти взаємодії не мають всієї необхідної інформації щодо реалізації спільних творчих зусиль. Інша група трансакційних витрат пов'язана з проблемою мотивації, яка виникає в тих випадках, коли має місце недостовірність зобов'язань - нездатність полісуб'єкта гарантувати створення інноваційної цінності, від проектування якого вони згодом можуть відмовитися.

Таблиця 1. Класифікація трансакційних витрат аксіогенезу

Вид	Етап	
	ex ante	ex post
Трансакції угоди	Замовлення виконання спільних розробок і досліджень, рішення про купівлю або продаж прав інтелектуальної власності	Реалізація краудсорсингових, аутсорсингових, краудкастингових, краудфандингових й інформаційно-консалтингових проектів
Трансакції управління	Створення ядра об'єктної цінності, виділення ключових атрибутів; прийняття рішень щодо способу організації середовищ спільного створення цінності (закритий, відкритий або комбінований), через формування певних умов співтворчості; визначення підходу до організації спільної діяльності (холістичний або модульний) та мотиваційної стратегії; вибір модератора (медіатора)	Наповнення атрибутивної периферії об'єктної цінності конгруентними властивостями; формування фінального образу і проекту цінності; збірка полісуб'єкта спільного створення цінності; підтримка продуктивних умов співтворчості; відбір кращих проектів при холістичному підході; організація конвергенції кращих атрибутів при модульному підході
Трансакції раціонування	Виділення пріоритетів у створенні інноваційних цінностей; розподіл ресурсів між різними процесами і командами; проведення форсайтів та формулювання концептуальних вимог щодо цінностей майбутнього	Стимулювання інноваційної активності акторів створення цінності, через призові фонди інноваційних проектів, економічну і психологічну компенсацію; формування експертних груп підтримки аксіогенезу

Класифікація Т. Еггертссона [7], передбачає поділ трансакційних витрат за джерелом виникнення: витрати пошуку інформації, витрати ведення переговорів, витрати моніторингу, витрати специфікації і захисту прав власності, витрати опортуністичної поведінки (витрати примушення до виконання). Дана класифікація

побудована на основі певних видів діяльності, які інтегровані в різні етапи реалізації процесу спільного створення цінності. Синтезуючи класифікації П. Мілгрона і Т. Еггертссона, запропонована наступна типологізація трансакційних витрат в процесі створення інноваційної цінності (табл. 2).

Таблиця 2. Типологізація трансакцій в процесі створення цінності

Діяльність	Функція	
	Координаційні	Мотиваційні
Витрати пошуку інформації	Ініціація ідейного різноманіття, через залучення до спільного створення цінності інноваційно-активних суб'єктів, які представляють різні сфери діяльності	Формування умов економічної і соціально-психологічної компенсації когнітивного та афективного напруження інноваційно-активних суб'єктів спільного аксіогезу
Витрати ведення переговорів	Подолання інформаційної асиметрії між структурним полісуб'єктом створення цінності підприємства та суб'єктами відкритого аксіогезу, щодо властивостей і характеристик створюваної цінності; перехід від ієрархічної структури аксіогезу до гетерархічної; формування умов відкритого ідейного континууму	Формування можливостей афіліації, поваги та самореалізації за допомогою архітектоніки відкритого творчого процесу, заснованого на механізмі різного ступеня інтеграції суб'єкта в інноваційну діяльність підприємства
Витрати моніторингу	Діагностика потреб ринку, визначення перспективних напрямків досліджень і розробки. Тонке підстроювання процесів створення цінності під потреби та очікування ринку. Оцінка когнітивної складності акторів, задіяних у процесі створення цінності	Оцінки ступеня відповідності між адаптаційними процесами (рекомбінація властивостей) й інноваційними процесами (проліферація властивостей) створення цінності. Оцінки консонансності інновації. Форсайтінг основних ринкових трендів
Витрати специфікації і захисту прав власності	Перевірка патентної чистоти створюваних інноваційних цінностей, усунення можливих невідповідностей. Розмежування прав на інтелектуальну власність між суб'єктами співтворчості	Винагорода учасників спільного аксіогезу через спільні права на інтелектуальну власність, включення в число розробників, рекрутинг, вручення перших копій та ін. Реєстрація та захист прав інтелектуальної власності
Витрати опортуністичної поведінки	Опір суб'єктів відкритого аксіогезу інноваційним рішенням, що походять від суб'єктів науки та інженерії. Концептуальне протистояння щодо образів і проєктів об'єктної цінності, що реалізуються між постійними суб'єктами і залученими	Опортунізм суб'єктів спільного створення цінності, які не виправдали власні очікування щодо величини можливої винагороди. Соціальний реінжиніринг, на предмет виявлення та усунення суб'єктів, що не додають цінності, а додають вартість

Слід зазначити, що оцінка рівня трансакційних витрат в процесі створення цінності є важко реалізованим завданням. Основним недоліком існуючих підходів до оцінки трансакційних витрат є врахування виключно фінансової компоненти. Однак, в

процесі спільного створення інновацій ключове значення відіграють нефінансові компоненти. У той же час врахування фінансової компоненти в даній сфері діяльності є важко здійснюваним завданням. Нефінансова підгрупа трансакційних витрат процесу спільного створення цінності включає в себе витрати, пов'язані із забезпеченням цінності співтворчості для інноваційно-активних суб'єктів, часові витрати, втрати, пов'язані з невизначеністю результатів процесу створення цінності, складністю потенційного концепту інновації. Зазначені витрати складно перетворити в фінансові показники, що вимагає розробки методу їх обліку в іншій прийнятній для науково-практичних потреб формі.

Так, наприклад, витрати пов'язані із забезпеченням цінності співтворчості інноваційно-активних суб'єктів, для деяких акторів соціально-психологічні потреби афіліації або самореалізації є необхідною і достатньою умовою щодо прийняття позитивного рішення про участь в процесах співтворчості, а для інших матеріальні потреби є ключовим чинником, що обумовлює участь в колаборації. Витрати часу інженера та вченого, зайнятого розробкою інноваційної цінності в умовно закритій системі розробок і досліджень на підприємстві, складно виразити в фінансових показниках, через труднощі з детермінацією вартості одиниці часу витраченої на інтелектуальну працю. У той же час розмір витрат часу не гарантує високої цінності створеного об'єкту. На противагу цьому, правильно сформульоване завдання, яке занурено у відкритий рефлексивно-активний простір співтворчості, може вимагати мінімальну кількість часу для її вирішення, тому що можливо на суб'єктному рівні вже існує безліч варіантів її вирішення. Цінність подібних рішень для ринку значно вище в силу емпіричної орієнтованості аксіогенезу, що має структурне спряження з ринковими умовами. Щодо витрат, пов'язаних з невизначеністю результатів процесу створення цінності, слід зазначити, що полісуб'єктні середовища співтворчості, насамперед, спрямовані на дифузю невизначеності за допомогою високої когнітивної гетерогенності акторів, які представляють різні сфери діяльності.

Проведене дослідження різновидів трансакцій дозволяє припустити, що дана розмаїтість відбиває відміну трансакцій аксіогенезу за деякими істотними властивостями. Для процесу створення цінності ключове значення мають такі властивості трансакцій: 1) специфічність ресурсів, необхідних для здійснення трансакцій; 2) частота, з якою здійснюються подібні трансакції, і тривалість, тобто період часу, протягом якого вони неодноразово здійснюються; 3) складність трансакції і невизначеність щодо подальших дій; 4) складність вимірювання результатів трансакції; 5) взаємозв'язок з іншими трансакціями.

Специфічність ресурсів, необхідних для здійснення трансакцій в процесі створення цінності визначається його інноваційною природою. Суб'єкт господарювання, який реалізує дослідження і розробки, метою яких є створення нового продукту, зачіпає найрізноманітніші сфери, вторгаючись в нові для себе техніко-технологічні та організаційно-економічні простори. Рекомбінація або проліферація властивостей створюваної цінності вимагає використання специфічних ресурсів, як правило, якщо трансакція не здійснилася, ресурси, що призначаються для цього досить складно використовувати в інших процесах без суттєвої переробки.

Частота, з якою здійснюються подібні трансакції, і тривалість, тобто період часу, протягом якого вони неодноразово здійснюються. Крім зазначеного вище взаємозв'язку між частотою трансакцій та інноваційною активністю, слід зазначити тривалість взаємодій, що сприяє виникненню середовищного ефекту, який проявляється в ході довготривалих відносин. Функціонування середовищ спільного створення цінності в

значній мірі знімає необхідність розробки будь-яких формальних механізмів, що забезпечують виконання сторонами взаємних домовленостей. Суб'єкти колаборації в рамках полісуб'єктних середовищ самостійно виробляють умови взаємодії, за наявності яких зменшується потреба в формальному плануванні, яке спрямоване на координацію їх дій. Подібна практика призводить до усунення формальних угод, як слідства аксіологічної коеволюції полісуб'єкту, досягнення розуміння інтересів і очікувань, можливості самоуправління та саморозвитку, що ліквідує необхідність документувати подібні взаємодії для третьої сторони, повноважної примушувати учасників угоди до виконання своїх зобов'язань. В результаті цього досягається значне зниження витрат.

Складність трансакції і невизначеність щодо наступних дій. Послідовність стадій аксіогенезу, тривалість його реалізації і перспективи завершення є невизначеними аж до виходу продукту на ринок і отримання перших звітів щодо їх реалізації. Невизначеність щодо того, які умови будуть переважати під час виконання контракту, поряд зі складністю завдання, виконання якого передбачається контрактом, унеможлиблює або, принаймні, робить неефективним завчасне визначення дії сторін у всіх можливих обставинах.

Труднощі вимірювання результатів трансакції. Аксіогенез є творчим процесом, що обумовлює перманентне подолання «логічних розривів» на окремих його етапах, а це в свою чергу ускладнює прогнозування його кінцевих і проміжних результатів.

Взаємозв'язок з іншими трансакціями. При модульній організації процесу спільного створення цінності, концептуалізація об'єкту можлива в разі завершення паралельних підпроцесів, що розробляють різні властивості та характеристики. В даному випадку необхідна модерація процесу спільного створення цінності, метою якого є конвергенція різних підпроцесів. В цілому результативність процесу створення цінності має внутрішню та зовнішню спрямованість. Внутрішня орієнтована на оцінку результативності спільного аксіогенезу, яка обчислюється, як відношення витрачених ресурсів на організацію та функціонування полісуб'єктних середовищ спільного створення цінності до отриманого результату. Зовнішня, в свою чергу, спрямована на оцінку ступеня задоволеності кінцевих споживачів інноваційною цінністю.

Цілі внутрішньої і зовнішньої результативності процесу створення цінності часто перебувають в опозиційних відносинах. Мінімізація витрат на процес аксіогенезу тягне за собою створення дисонансної цінності, незатребуваної на ринку. Аналіз взаємозв'язку між ресурсами і результатом процесу створення цінності з точки зору часу дозволяє виділити статичну і динамічну результативність [6]. Статична результативність процесу створення цінності спрямована на оцінку ступеня досконалості організаційних аспектів в оперативній і тактичній перспективі, які передбачають фіксованість певних ресурсів. Динамічна результативність, спрямована на стратегічну перспективу та передбачає можливість гнучкого варіювання ресурсами і зміни технології в залежності від мінливих потреб. Українські підприємства, в більшості своїй не розглядають задоволення кінцевого споживача, як детермінуючу мету бізнес-системи, а процеси аксіогенезу індіферентні до створення консонансних цінностей. Наслідком чого є невідповідність між створюваними об'єктними та існуючими суб'єктними цінностями, що і визначає одну з причин соціально-економічної кризи в економіці України.

На даний момент необхідно знайти інтегральний показник, яким можна було б виміряти як внутрішню, так і зовнішню ефективність процесів створення цінності на підприємстві. Однак до теперішнього часу ще не розроблена загальноприйнята система методів і показників, що дозволяють оцінити ступінь задоволення потреб і отриманого ефекту або суб'єктну цінність створених інноваційних продуктів. Більшість дослідників

приймають точку зору, згідно з якою результат діяльності підприємств повинен відображатися системою показників, а за формами вираження результатів висловлюються самі протилежні судження. Зокрема, дискутується питання про пріоритет вартісних або натуральних вимірників. Одні вважають прибуток узагальнюючим оціночним показником результату діяльності підприємства. Інші розглядають прибуток як показник, що відображає величину ефекту виробника, а не споживача. Таким чином, є необхідність в принципово новому підході до вимірювання трансакційних витрат в процесі створення цінності (табл. 3).

У роботі пропонується враховувати три складові трансакційних витрат від використання полісуб'єктних середовищ спільного створення цінності, а саме: втрат, пов'язаних з невизначеністю, фінансових і часових витрат (див. табл. 3). Підсумкова оцінка комплексного економічного ефекту, в залежності від досліджуваної ситуації, може включати в себе як всі складові, так і лише деякі з них. Аналіз трансакційних витрат від реалізації основних етапів дослідницької стадії процесу створення цінності наглядно демонструє, що практично всі різновиди трансакційних витрат процесу створення цінності можуть бути представлені у вигляді втрат від невизначеності, фінансових і часових витратах. На підставі цього можна зробити висновок про можливість представлення комплексного трансакційного ефекту режиму реалізації процесу створення цінності з використанням зазначених складових.

Основною причиною використання відкритого режиму реалізації процесу створення цінності є прагнення підприємства знизити вплив поведінкової дисфункціональності суб'єктів закритого аксіогенезу, пов'язаної з їх нездатністю або небажанням проявляти емпатію і будувати інтенціональні моделі суб'єктів споживання, пов'язані зі створенням консонансних інноваційних цінностей. Для суб'єктів закритого аксіогенезу більш результативним і менш витратним з точки зору економії когнітивної енергії є використання процедури комунікаційної конвенції (співтворчість), ніж проведення багатоаспектного рефлексивного аналізу властивостей і характеристик створюваного об'єкта, з необхідністю вибудовувати когнітивні й афективні моделі за суб'єктів споживання. Іншими словами використання полісуб'єктних середовищ співтворчості дозволяє знизити невизначеність ринкових трансакцій за рахунок збільшення когнітивної різноманітності. Аксіогенез з позицій єдиного керуючого рівня, що традиційно розгортається на більшості підприємств і орієнтований на формування у споживачів уявлення яким повинен бути створюваний об'єкт, доводить свою низьку соціально-економічну ефективність. Подібна схема аксіогенезу відноситься до першого і частково другого покоління кібернетики, соціальна кібернетика долає дані уявлення і сприймає невизначеність і випадковість, як іманентну властивість об'єктів і процесів. Таким чином, знизити рівень невизначеності процесів аксіогенезу можна за допомогою збільшення когнітивної гетерогенності суб'єктів дослідження через інститут спільного конструювання інноваційних цінностей.

Класик інституціоналізму Д. Норт вважає, що когнітивна легкість в прийнятті рішень суб'єктами обумовлена тим, що «взаємодія з навколишнім світом інституціоналізована таким чином, щоб знизити невизначеність» [4, с. 40]. Також, на думку дослідника, «інститути утворюють базисну структуру, спираючись на яку люди протягом всієї історії створювали порядок і прагнули знизити невизначеність в процесі обміну» [4, с. 151]. Зниження невизначеності в процесі спільного створення цінності є не єдиним позитивним результатом від використання співтворчості. Також ефект від колаборації, може бути виражений в значній економії часу в порівнянні з процесами закритого аксіогенезу.

Таблиця 3. Трансакційні витрати від реалізації дослідницької стадії аксіогенезу

Назва етапу	Фінансові витрати	Часові витрати	Втрати від невизначеності
1. Постановка мети аксіогенезу	Маркетингові дослідження. Придбання консалтингової інформації	Збір маркетингової інформації	Отримання не релевантної інформації і невірна інтерпретація
2. Пошук та збір необхідної інформації	Оплата послуг науково-технічних та інформаційно-аналітичних організацій	Збір науково-технічної інформації	Витрати, пов'язані з розрахунком альтернативних можливостей створення об'єкту
3. Аксіологічний синтез евентуальних напрямків дослідження	Організація роботи в фокус-групах, спостереження поведінки споживачів	Попередня оцінка, підготовка звіту, інтерпретація інформації	Альтернативні витрати від топологічно невірної концептуалізації
4. Формування рефлексивного поля дослідження	На організацію експертного оцінювання	На проведення відбору аксіологічно значущих зразків	Від неможливості точної селекції зразків
5. Когнітивна інтеграція отриманої інформації	На переробку отриманої інформації	Подолання логічних розривів, при інтеграції отриманої інформації	Втрати від неможливості інтеграції отриманого знання
6. Рефлексивний аналіз сформованого переліку ідей	На організацію полісуб'єктної сесії по формуванню фінального образу цінності	Погодженнь властивостей і характеристик фінального образу цінності	Втрати від створення дисонансного образу цінності
7. Вибір фізичного принципу дії і архітекτονіки об'єкту	Підготовка та вибір оптимальних принципів дії і структури цінності	Формування альтернативного поля можливих принципів і структур	Неповний та неоптимальний перелік принципів і структур
8. Концептуалізація образу створюваної цінності	Конвергенція функціональних елементів образу	На проведення процедури концептуалізації	Конвергенції, що знижують естетичні показники об'єкту
9. Моделювання об'єкту	Створення моделей об'єкту, проведення аналізу її складових частин	Реалізація процесу моделювання, з проведенням подальшого аналізу	Втрати від створення неконгруентної моделі об'єктної цінності
10. Оцінка моделі об'єкту	Бенчмаркінг основних ринкових аналогів, комплексна оцінка параметрів створюваного об'єкту	На проведення бенчмаркінгу і комплексну оцінку якості створюваного об'єкту	Втрати від можливої недосконалості створюваного об'єкту
11. Розробка технічного завдання	Розробка технічного завдання, вимог і умов до нього	На розробку необхідної документації	Втрати від розробки не релевантної документації

Ще однією складовою комплексного трансакційного ефекту від використання полісуб'єктних середовищ спільного створення цінності є зниження фінансових витрат,

які повинні враховувати різницю між трансакційними витратами відкритого та закритого режимів реалізації. Таким чином, комплексний трансакційний ефект режиму реалізації процесу створення цінності може бути виражений:

$$E_{TA}^{PE} = F(\Delta M; \Delta T; \Delta U),$$

де E_{TA}^{PE} – комплексний трансакційний ефект режиму реалізації процесу створення інноваційної цінності; ΔM – зміна фінансових трансакційних витрат закритого та відкритого акціогенезу, грош. од.; ΔT – різниця часових витрат закритого та відкритого акціогенезу, од. часу; ΔU – зміна трансакційних витрат, пов'язаних з невизначеністю щодо сприйняття створюваної цінності при використанні закритого та відкритого акціогенезу.

Реалізація комплексної оцінки вимагає приведення показників, які мають різну природу до єдиної системи одиниць вимірювання. Так як приведення часових витрат і витрат від невизначеності до грошових одиниць складно піддається реалізації, що зумовлено стохастичністю процесів акціогенезу, тому в роботі пропонується виразити всі змінні комплексної оцінки трансакційного ефекту в нормалізованих одиницях виміру. Це передбачає приведення їх до безрозмірної величини, яка змінюється в межах від 0 до 1 і такої, що одержується через відношення одержуваної величини до встановленого базису. Щодо нормування показника витрат від невизначеності, слід зазначити, що він традиційно оцінюється в межах від 0 до 1. Для фінансових витрат базисом можуть послужити загальні витрати суб'єкта господарювання за певний період. В якості часового базису можуть бути використані витрати часу, пов'язані з перебуванням попередніх серій товарів аналогів на ринку.

Графічне відображення комплексного трансакційного ефекту від використання полісуб'єктних середовищ спільного створення цінності (рис. 1) передбачає використання бенчмаркінгової діаграми для зіставлення режимів закритого та відкритого акціогенезу, де S_0 і S_3 – площі, утворені від обліку та нанесення на відповідні осі фінансових і часових витрат, а також витрат від невизначеності, відповідно, у відкритому та закритому режимі.

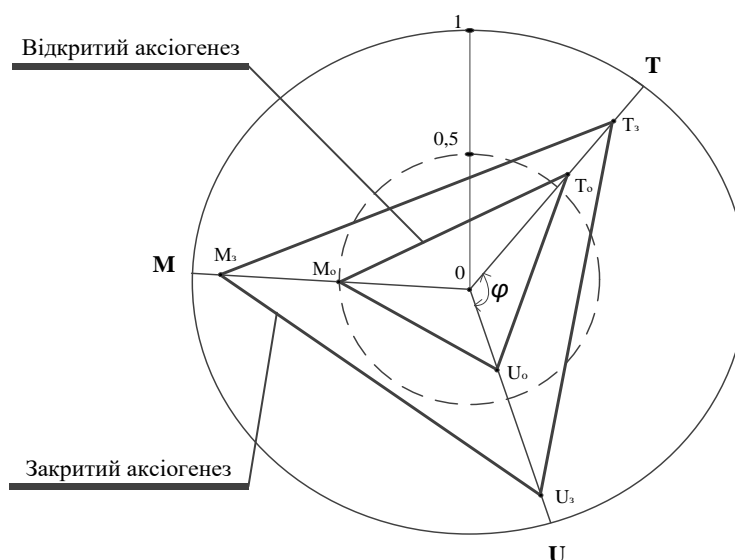

Рисунок 1. Графічне відображення комплексної оцінки

трансакційних витрат закритого та відкритого аксіогенезу

Різниця площ TAC_3 і TAC_0 відображає комплексний трансакційний ефект від використання відкритого режиму аксіогенезу, який розраховується:

$$E_{TA}^{PE} = \Delta TAC = TAC_3 - TAC_0$$

Висновки. Таким чином, для оцінки результативності режимів реалізації процесів створення інноваційної цінності в роботі використовується апарат трансакційного підходу, проте враховуючи той факт, що процес аксіогенезу синтезує різні онтологічні сфери (економічну, управлінську, поведінкову), то, поряд з вимірюванням фінансової результативності в рамках показника комплексного трансакційного ефекту, запропоновано оцінювати часові витрати і втрати від невизначеності для адекватного відображення та оцінки кросфункціональної природи процесу створення інноваційної цінності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безгин К.С. Управление процессом создания ценности на предприятии: полисубъектность и коллаборация: монография / К.С. Безгин. – Харьков: «НТМТ», 2015. – 288 с.
2. Менар К. Экономика трансакционных издержек: от теоремы Коуза до эмпирических исследований / К. Менар. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 704 с.
3. Милгром П. Экономика, организация и менеджмент / П. Милгром, Дж. Роберте. – Пер. с англ. – СПб. : Экономическая школа, 2004. – 468 с.
4. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. – Пер. с англ. – М. : ФЭК «Начала», 1997. – 180 с.
5. Уильямсон О. Экономические институты капитализма. Фирмы, рынки, отношенческая контрактация / О. Уильямсон. – Пер. с англ. – СПб : SEV Press, 1996. – 702 с.
6. Уэрта де Сото Х. Социально-экономическая теория динамической эффективности / Х. Уэрта де Сото. – Пер. с англ. – Челябинск : Социум, 2011. – 409 с.
7. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты / Т. Эггертсон. – Пер. с англ. – М. : Дело, 2001. – 408 с.
8. Commons J. R. Institutional Economics / J. R. Commons // American Economic Review. – 1931. – № 4. – P. 648-657.